

mlčím kvůli těm dětem! To je tvé štěstí, že spí! Teď je nechci budit, ale ráno ti něco povím. Kde jsi byl?"

„U Vidlů, Katy,“ odpovídal malomyslně Vonásek.

„Nestydo nestydatá!“ pokračovala tlumeně paní Katy. „Víš, kolik je hodin?“

„No, asi jedenáct pryč...“ odpovídal pan Vonásek ztrápeně, nemaje vlastně ani potuchy, kolik je.

„Ty necudo starý!“ zasyčela paní Vonásková, „bodejť že je jedenáct pryč – teď odbily v Emauzích dvě s půlnoci. Počkej si ráno!“

Ano, ráno. Pan Vonásek věděl, co ho očekává, a přál si teď, kdyby tak mu přeletěl přes hlavu mžikem celý týden, aby měl dávno vše za sebou.

Proto však přece usnul pan Vonásek. Nezvyklé množství piva ztýralo mu hlavu a brzy ozývalo se z postele jeho skřípavé chrupání.

Nevěděl, jak dlouho spal, však pojednou zdálo se mu, že mu zaléhá v uši dětské vřeštění, hned potom jím někdo zalomcoval a volal: „Vilibalde, Vilibalde!“

Vonásek se probudil. Černá noc byla již ustoupila čirému dni, z ulice ozývalo se protivné ranní vrabčí skřehotání. U postele stála paní Vonásková vyjevená, jako by právě byla unášena vrahům nebo zemětřesení, a volala na vzbuzeného Vonáska:

„Vilibalde, kam jsi dal děti?“

Mistr sbíral paměť, sbíral, konečně mu zasvitlo v mozku a zabručel mrzutě:

„Kam bych je dal! Do postele!“

„Ale naše děti kam jsi dal, Vilibalde!“ volala paní Vonásková zoufale. „Naše děti! Kdes to chodil, muži, kde jsi se potloukal – vždyť jsi přivedl domů nějaké jiné děti...!“

„Pít, pít!“ volalo děvčátko na postýlce jako už dřívě. Volalo ovšem marně, neboť když paní Vonásková vstala, aby podala dceruše vody, seznala, že v postýlce jsou děti cizí, po Tondovi a Kačence Vonáskovic ani památky.

Mistr Vilibald Vonásek, zaslechnuv nepovědomý hlas děvčátka, vzpřimil se na posteli a hleděl blbým pohledem na skupinu cizích dětí, nad nimiž stála jeho žena, lomíc rukama a volajíc plačtivým hlasem:

„Kdes nechal naše děti, nešťastný člověče? Kdes je ztratil, ohavo otcovská, kdes ukradl tyhle, abys přece něco domů přinesl? Mluv, Vilibalde, mluv, nebo se stane něco hrozného!“

Mistr Vonásek rád by byl mluvil, ale nevěděl, co by řekl. Založil hlavu do dlaní na kolenou a přemýšlel, přemýšlel, avšak nedomyslel se ničeho. Vše, co se bylo událo do okamžiku, kdy ulehl na postel, bylo pro něj zahaleno neproniknutelnou rouškou – nepamatoval se na nic. Jen jako ve snách tanula mu na mysli lidská postava, která ho domů doprovázela. Ale kdo to byl, nemohl pan Vilibald Vonásek uhodnouti.

Zoufalý nářek Vonáskové a naprosté zpitomení mistrovo trvalo až do sedmé hodiny ranní, kdy se přihnal od Virlů nějaký podomek s otázkou, „jestli se pan mistr nezmejil v dětech“, že ho sem jeden pán posílá.

Tento „jeden pán“ byl komíník mistr Řeřicha, který dobře věděl, jak se pan Vonásek zmýlil. Provedl jeden ze svých žertů, nastrčil Vonáskovi své dva caparty, kdežto děti Vonáskovic spaly již od jedenácti hodin u Řeřichů. Podomek odvedl od Vonásků malá Řeřišata a za půl hodiny potom objímala paní Katy Vonásková oplákané své potomečky...

Mistr Vilibald Vonásek odnesl řádně tento svůj osudný návrat z hospody, ale nabyl svobody. Od té doby ne-

svěřila by mu paní Vonásková děti ani za milion – a mistr Vonásek chodí do hospody sám – a jak rád...!

Psáno v květnu 1887 pro Národní listy

Kterak pan Vilibald Vonásek dobyl svobody (Nedělní povídky, NLN 2004)

Je méně poetická vůně, již mám na mysli — a přec i v ní je kus poezie a nejednoho z vás ovanula kdysi kouzelněji než vůně květu sebevzácnějšího. Myslím tu vůni čerstvé černí knihtiskařské. Jen vzpomeňte, kterak vám bylo, když vám kdysi, třeba před mnoha již desetiletími, poslali z tiskárny nebo ve skladě nakladatelském podali první vaši knihu, jejíž archy včera nebo předevěřem proběhly válci tiskařského stroje. Knihař závodu nakvap složil archy, sešil, v obálku zavěsil, a tu vám nakladatel s úsměvem podal knížku, s níž jste se buď hrdě, pyšně nebo zas plni ostychu, obav a tísně vydávali na kolbiště literární.

První kniha! Kterak dychtivě jste sáli čerstvou tu černou vůni! Žádná květina, žádný „buket“ vína sebedražšího nedýchal vůni tak omamnou, opájející, milou, drahou. Tiskli jste knihu na srdce, uchylovali se s ní domů, do skromného, těsného, vši nádhery prostého příbytku svého. Téměř nábožně jste rozřezávali složené archy, přelétali očima řádky, a vůně barvy tiskařské poznovu vás opájela. Dýchala tou vůní dny a týdny, až zashla, vypáchla, zmrtvěla. A potom již listy knihy podobaly se skoro suchým, zlisovaným květům vybledlých barev, ukládaných do herbáře. Kouzlo pomínulo a s žádnou knihou další již se nevrátilo.

*

Ze se nevrací, je snad zaviněno i barvou samou. Zdokonalený průmysl vyrábí i tuto barvu jinak než kdysi před lety. Ani čerstvá nemívá té vůně, jakou mívala.

Mám i já vzpomínku na tu svůdnou, rozkošnou vůni knihy první. Zavane mi ještě za jistých vzácných okamžiků v chřípí. Ale mám vzpomínku na ni ještě mnohem starší, z dávného dětství. Z oněch dob, kdy malý kluk poprvé jsem vstoupil do tiskárny někdy dědovy, ale tehda již strýcovy. Děd měl již jen knihkupectví a knihárnu.

Cosí tajemného zavanulo na mne z šeré místnosti, v níž točič otáčel velikým kolem tehdejšího „rychlolu“, cosí podivuhodného hledělo na mne z černých válců klihových, nabírajících ze zlábků černé barvy a olizujících se potom navzájem, aby se barva rozetřela co nejjemněji a povlakem jen teničkým po celé ploše válce hlavního, který se přímo již dotýkal sazby na fundamentě, pokryl všechny literky, a literky sdělily pak černý ten políbek bílému archu papíru. Aj hle! Tu vzadu z lisu vyšustil arch papíru a na něm jako zázrakem bylo vytištěno na tisíce písmenek! Nejdříve po straně jedné, čemuž názvosloví tis-

kařské říkalo i po česku tehda „šéndruk“, potom po straně druhé, čemuž se říkalo „vidrdruk“. Nemohl jsem pochopiti, jak železný ten mrtvý stroj (ačkoli v mých očích měl duši a byl tehdy živý) může vykonat práci tak čarodějnou. Celá povídka tu na jediném archu nebo celý zpěvníček.

*

Již tehda, na počátku let šedesátých, kupována byla barva hotová, z továren. Ale v dobách, kdy ještě držel tiskárnu děd, mívala jiný původ.

Když mě pustili do knihárny dědovy, nemohl jsem se vynadiviti a vynadivati, co všechno tam bylo z časů minulých, pro něž jsem ve svých dětských letech neměl žádné míry. A v kterémsi regále a hned při podlaze jsem vyšukal podivnou věc. Jakési štíhlé soudečky, jako z loučí robené. Byly asi osm palců neboli nynějších jednadvacet centimetrů dlouhé a v bříšku svém toliko asi půldruhého palce široké, na obou koncích pak ještě o něco tenčí. Spodní konec byl skutečně zabeđen a jakýmsi mazem utěsněn, hořejší konec pak místo víčka byl ovázán hrubým hadříkem. Všecky soudečky pak vypadaly jeden jak druhý.

Rozumí se, že jsem všetečně odvázal hadřík — a hle, v soudečku bylo něco černého. „Jéje, co je to?“

A Toník, učeň knihařský, který neměl daleko do vyučení, proti mně učiněný habán, navedl mne:

„Fouknul si do toho!“

Rozumí se, že jsem foukl — a náhle se přede mnou a kolem mne zatemnilo. Strašlivý mrak mne zahalil. Měl jsem toho mraku plné oči, plná ústa, vlasy, krk — no vypadal jsem, jako by hořejší půlkou mého těla zamíchal kdosi v kádi sazí. Neboť v těch soudečkách byl kopt, skutečné saze, zvláštním pálením smolného dřeva dobývané.

Toník dostal od dílovedoucího pana Rennera důkladný pohavek a mne se chopila dobrá Marijánka, táž, která k nám dětem přicházívala jako svatý Mikuláš, svedla mě nevidoucího na dvoreček, nahnula mne pod pumpu a snažila se omýti mě z koptu. Což však mělo za následek, že jsem se ve stavu velmi zuboženém a podle jednomyslného úsudku všech ve stavu téměř praseckém vrátil domů, kde se mi nádvkem dostalo stejné odměny, jaké byl o chvíli dřív účasten svůdce můj Toník. Což mi bylo ponaučením dostatečným, abych podruhé do koptu nefoukal.

Tyto soudečky koptu byly zbytkem z časů, kdy v tiskárně dědově vyráběli barvu tiskařskou po domácku, samodílně, jako se tehda vyráběla všude. Dělo se tak od počátku, kdy děd zakoupil r. 1808 tiskárnu hradeckou, a dělo se tak snad až do let padesátých. Maminka mi později vylíčila výrobu tu, neboť ji sama od dětských let vídala.

Musím se opravit. Nevyráběla se barva v tiskárně, tehdy ve městě, ježto práce vyžadovala velikého ohně, předně, a tedy opatrnosti, a za druhé výroba barvy nebyla provázena žádnou vůní. Teprve barva hotová voněla.

Ale vaření barvy — toť byla učiněná slavnost. Hned za jitra naložen byl na trakař nebo vozíček měděný kotel, dostatek paliva, příslušné množství soudečků koptu, nádoba se lněným olejem, obrovská měchačka čili vařečka. V čele výpravy byl starší „subjekt“ čili sazeč, jemuž na pomoc přidání dva neb tři učňové. Do mošny byl vložen pecen chleba, sůl, někdy i baňka mléka. A teď celá výprava táhla přes Malý rynek k Slezské bráně, z brány do pevnostních „keslů“ čili kotlin, k Orlici, přes dřevěný most ke Stružce, vylévající se do řeky a obrostlé vrbinami. Tam, v bezpečné vzdálenosti od města, naplněn byl kotel lněným olejem a pod kotlem rozdělán oheň.

Výpravu provázely i děti dědovy, pokud nemusily do školy, k nimž se přidaly i děti jiné, a sběhly se i děti z předměstí. Neboť jim kynula zvláštní pochoutka, jakou poskytovalo jen vaření barvy. Trvalo dlouho, než se olej v kotli rozpálil a dokonce než vřel a pěnil. Ale ještě pak nebyl vsypán do něho kopt ze štíhlých soudečků. Nejdříve nakrájeno chleba, krajíce nabodány na vrbové pruty a smáčeny do vroucího oleje. A pan „subjekt“, učňové, děti dědovy a konečně taky ostatní — kdo tu byl, všichni pojídali krajíce takto maštěné a ne jeden z účastníků vracel se později do města s ústy popálenými, vřelým olejem opařenými.

A teprv když byl chléb sněden, otvírány soudečky, sypan kopt v olej, mícháno vařečkou — slovem vařena barva.

Přes půl dne a někdy až do večera trvala tato práce. Za dělníky byl ke Stružce posílán oběd i svačina, a časem i sám „milstpán“ — pan Pospíšil — přicházel se podívat, jak se práce daří a je-li barva, jak má býti.

K večeru vracela se výprava do města, přivážejíc kotel černé a ještě teplé barvy — bylo po slavnosti. Až když navařená černá dokonale vychladla, byla předána do menších nádob a stačila zas na dlouhé měsíce. Krajinkou za Slezskou branou páchla

pak až do noci vůně horského lněného oleje, než ji noční vání na všechny strany rozplašilo.

Tak vařivali barvu impresoři minulého století. Byla to sice práce obtížná, nejednou se i barva nějak připálila, ale v celé tiskárně těšivali se na ni dlouhé neděle napřed a každý při tom chtěl býti. Byl to den volnosti, veselí, oddechu pod širým nebem, a bylo v tom i kus poezie.